

Slaverne Får Stemmer: Afrika, Europa og det kulturelle-kolonihistoriske møde i Dansk Vestindien

– Oplæg i Historielærerforeningen, Nyborg, Fyn, 01.11.07

Bernhard Bierlich, mag. scient., PhD - Rigsarkivet og

EURESCL Projektet – Slave Trade, Slavery and Abolition and their Legacies in European Histories and Identities

Mit navn er Bernhard Michael Bierlich. Jeg er antropolog med en PhD fra Cambridge Universitet i England. Jeg har som antropolog store historiske og medicinske interesser og har gennem de sidste mange år arbejdet i Vestafrika, især Ghana og skrevet en bog derom. Derudover har jeg forsket i Vestindien og cirka 4 år i diverse europæiske arkiver og biblioteker i Danmark, England og Frankrig. Jeg er aktivt involveret i studiet af slavehandlen og slaveriet, især på de tidligere danske vestindiske øer, de nuværende US Virgin Islands.

Jeg vil i dag tage udgangspunkt i min Galathea forskning, som især drejer sig om at føre tråden tilbage til Afrika (Vestafrika), hvorfra (Ghana) mange af de dansk vestindiske slaver kom. Derudover vil jeg føre tråden videre og tale om selve kolonihistorien og det kulturelle møde (konstruktionen af anderledeshed), som er et af mine yndlingsområder og som jeg for tiden også skriver en bog om. Endelig vil jeg samle det hele i form af et nyt EU Projekt, som også har en dansk deltagelse (ved især mig og en til fra Rigsarkivet).

Galathea Ekspeditionen

Mit Galathea 3-projekt i 2006-2007 var nyskabende og benyttede en virkningsfuld analytisk blanding af antropologiske og historiske metoder og erkendelser i en undersøgelse af forholdet mellem afrikansk slavemedicin og dansk kolonialmedicin og -kirurgi i det tidligere Dansk Vestindien – se også www.galathea3.dk/dk/Menu/Forskning/Healers%2c+Slaves+and+Surgeons

Indflydelsen fra afrikanske helbredelsesformer i Vestindien har en særlig plads, og man opfordres derfor til - når man beskæftiger sig med de vestindiske slaver - altid at være parat til at begive sig ud på en returrejse til Afrika for at finde mange af forklaringerne. Den vestlige/danske koloniale vinkel (de gængse kilder om Vestindien) indeholder ikke alle svarene.

For at afdække slavernes undervurderede perspektiv og skrive historien om mødet mellem Europa og Afrika og sygdomsbehandling ud fra deres synsvinkel, anvendte Galathea projektet ikke alene historien, men også antropologiens nutidige metoder, idet projektet både henviste til og gjorde brug af kilder fra det 18. og 19. århundrede samt helt nutidigt materiale i form af interviews (i marts 2007 i forbindelse med Galathea 3-ekspeditionen) med vestindiske *weed women* - en slags kloge koner og direkte efterkommere af slaver med en stor overleveret viden om helbredelse med planter. Ved deres mellemkomst er vi i stand til at fuldføre cirklen, idet vi med dem kan tage tilbage til slavetiden (17.-19. århundrede) på de vestindiske øer og også foretage rejsen tilbage til Afrika, det kontinent, som de vestindiske slaver kom fra.

Feltarbejde på US Virgin Islands, det tidligere Dansk Vestindien

Jeg opholdt mig på Virgin Islands fra den 4. til 18. marts 2007. I denne relativt korte periode var jeg, på baggrund af gode lokale kontakter og et stort forarbejde på især Rigsarkivet og Det Kongelige Bibliotek samt Botanisk Museum, i stand til - op til flere gange - at interviewe Veronica Gordon, nok en af øernes mest markante *weed women*. Parallelt hermed havde jeg flere samtaler med den lokale økolog Olasse Davis, som er ansat ved University of the Virgin Islands. Han viste mig desuden - i forbindelse med en ekskursion til et område ikke langt fra Universitetet - en række af øernes almindelige helbredende planter, buske og træer. Min kontakt med Olasse Davis blev udvidet med et længere møde og præsentation af mit projekt ved *Extension Service* på University of the Virgin Islands. Diverse kontakter kom i stand, især med leder af *Extension Service*, Kwame Boateng. Forskningen på øerne blev afsluttet med en rundbordsdiskussion på forskningsskibet VÆDDEREN den 16. marts med mine lokale samarbejdspartnere Toni Thomas og Carlos Robles, ligeledes fra University of the Virgin Islands.

Kort over den danske trekantshandel (København- Afrika-Vestindien og retur til København)

Heksekunst eller plantemedicin?

Projektet, som indskrev sig i den danske trekantshandel med slaver, undersøgte forskellige kilder for at beskrive den 'afrikanske faktor'. Efter at have studeret de danske læger, der praktiserede på øerne i det 18.-19. århundrede og deres journaler gjaldt det om at forstå frygten for slaverne og deres angiveligt onde hensigter og hekseri, kendt som *obeah*. Denne frygt kommer tydeligt til udtryk i de såkaldte kriminal- og politiretsprotokoller for øerne, som findes på Rigsarkivet i København. For at sætte denne totalt overdrevne frygt for hekseri (primært plantageejernes frygt for deres dårligt ernærede og behandlede slaver) i rette perspektiv, undersøgte projektet den ganske oversete plantebaserede helbredelse med forskellige urter og planteafkog ved slavernes egne 'læger'. Disse livsvigtige initiativer vedrørende den almindelige, daglige men langtfra ligegyldige sygdomsbyrde bestående af sår, infektioner (bl.a. tetanus-infektioner i forbindelse med fødslen), feber, vejrtræknings- og lungeproblemer, fordøjelsesgener,

hudsygdomme etc. kommer til at stå som afgørende. I den forbindelse undersøgte projektet bl.a. diskussioner af tetanusinfektioner hos slavekvinder i forbindelse med fødsler ved franskmændene Dazille, som fungerede som læge på øen St. Domingue - det nuværende Haiti - i den anden halvdel af det 18. århundrede. Det moderne og interessante studie og ph.d.-afhandlingen *For Slavernes Sundhed: sygdom, sundhed og kolonialadministrationens sundhedspolitik blandt plantageslaverne på St. Croix, Dansk Vestindien, 1803-1848* fra 2006 ved den danske historiker Niklas Thode Jensen blev også inddraget i undersøgelsen.

Med Frø i Deres Hår: fra Ghana til Vestindien

Galathea 3-projektet fortsatte undersøgelse af den vigtige samling af helbredende planter, indsamlet af de danske videnskabsmænd Peter Thonning og Paul Isert, der opholdt sig i Vestafrika i tiden 1783-1803. Disse er blevet deponeret på Botanisk Museum i København, og planterne er blevet fotograferet. Botanikeren Edward Ayensu har nemlig påvist, at der er en klar overensstemmelse mellem en række af de medicinske planter, der findes i det tropiske Afrika og dem, der findes i et andet tropisk område - på den anden side af Atlanterhavet, i Vestindien. De blev anvendt af slaverne, som bl.a. bragte dem med som frø i deres hår, da de blev tvangsforflyttet til Vestindien fra deres hjemland i Afrika. Således er nogle af de planter, især de lavere vækster, der vokser i Vestindien, uden tvivl indført fra Afrika. At der er foregået en spredning over Atlanten kan ikke undre os, idet dette er en del af den proces, der kendes som 'Kulturens Veje', grundlaget for enhver form for kultur, vestlig og ikke-vestlig.

Jasminum dichotomum, Bernhard Bierlich: The Peter Thonning Collection, 1799-1803, Botanical Museum, Copenhagen)

Vi kan på denne baggrund afslutte vores rejse tilbage til Afrika og konkludere, at brugen af urtemedicin og sammenhængen mellem Afrika og Vestindien har mere på sig end som så. Hvad de skrevne danske kilder fortier, er, at slaverne på ingen måde blot var *passive* ofre for det brutale plantagesystem. Når vi betænker spredningen og brugen af planter, gøres slaverne til aktive personer, ansvarlige for sygdomsbehandlingen. Dermed gives slaverne den stemme tilbage, som de er blevet berøvet.

Formidling

Fra et formidlingsperspektiv tegnede Galathea Projektet sig for en række fine resultater. Udover omtale af projektet i landets netaviser – se f.eks. <http://web.politiken.dk/VisArtikel.iasp?PageID=491017> - har projektet sammen med historielærer Peder Wiben søgt at formidle sine resultater og visioner i form af et tværfagligt undervisningsmateriale for historie-, geografi-, biologi-, dansk- og engelskundervisningen i gymnasiet (se: <http://www.emu.dk/gym/fag/hi/tst/index.html>). Dette er også tilgængeligt fra http://galathea3.emu.dk/kultur_historie/slaverogmedicin.html. Dette site har dannet udgangspunkt for en livlig diskussion blandt franske undervisere, som er meget optaget af spørgsmålet om integrering af forskningen i undervisningen.

Derudover er en dokumentarfilm om emnet på tale med en af Galathea 3-ekspeditionens mediepartnere og DR samt eventuelt også *Discovery*-kanalen. Endelig har Galathea 3-projektet også ført til en deltagelse i et nyt multidisciplinært EU-projekt om slavehandlen, slaveriet, historie og identitet. Så selvom der naturligvis er tale om et mindre humanistisk projekt, har det både opnået meget spændende forskningsresultater, og samtidig, hvad der er en vigtig grundtanke bag selve Galathea 3-ekspeditionen, er det blevet formidlet, og der er skabt fint, nyskabende og stimulerende undervisningsmateriale.

Kolonihistorien fortalt på en ny måde – fra slavernes synspunkt

Galathea Projektet bidrager på afgørende måde med materiale til at virkeliggøre ambitionen om at skrive en NY KOLONIHISTORIE, (som ser forholdet mellem 'os' og 'dem' ud fra 'de andres' perspektiv). Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet – men også et udenlandsk forlag - har vist sig meget interesseret i at udgive en bog, som forbinder antropologi og historie på en stimulerende måde. Manuskriptet, *Configuring the 'other': Medical Practices and Africans in the Danish Slave Trade and the Danish West Indies – Colonial History from the perspective of the enslaved - A NEW AND DIFFERENT COLONIAL HISTORY*, er under udarbejdelse og forventes færdigt til næste sommer/efterår.

Når der her og i bogen fokuseres på slaverne og deres kulturer, er det for at understrege, at det 'afrikanske', det 'anderledes', må have en fuldt ligeværdig plads i vores fremstilling af det ene eller andet aspekt af den koloniale historie, som altid, hvad enten den udspiller sig i det Indiske Ocean (tropekolonierne Tranquebar og Nicobarerne), i Vestafrika (Guldkysten) eller Dansk Vestindien - eller i vores tidligere 'kolde' kolonier i Grønland og på Færøerne - vil være et møde mellem en vestlig og en ikke-vestlig kultur. Dette fokus er spændende og nyt.

Bogen står derfor også helt centralt og ligger fint i forlængelse af Nationalmuseets nye satsning på forskning i de 'varme' kolonier og inkluderer blandt andet *Tranquebar Initiativet* og Bente Wolffs og Inger Schellerups forskningsaktiviteter, samt andre vigtige aktiviteter så som

Etnografisk Samlings seneste udstilling om danskerne i det koloniale Congo. I den forbindelse er det en stor fordel at kunne trække på det fremragende *Wilberforce Institute for the study of Slavery and Emancipation* (WISE) ved *University of Hull* i England med dets udmærkede forskere og ressourcer. Jeg har i de sidste seks år arbejdet tæt sammen med dets direktør, professor David Richardson. Deltagelsen i et nyskabende EU-projekt om slaveri og identitet er også et vigtigt input i debatten om det kulturelle og koloniale møde. Forskningen er desuden af stor relevans for de initiativer, der igangsættes netop nu på Nationalmuseet inden for rammerne af det *Kolonihistoriske Netværk*, hvor Grønlandsforskningen og forskningsinitiativer vedr. Danmarks rolle i Tranquebar, Ghana og Dansk Vestindien/US Virgin Islands står stærkt.

EURESCL Projektet - Slavehandel, Slaveri, Emancipation og deres Indflydelse på Europas Historieopfattelser og udlægninger samt Identitetsformer

Med dette udgangspunkt vil jeg nu samle det hele og tale om et nyt banebrydende EU projekt som har mange nationale, europæiske og international referencepunkter. Det er nemlig et mange-lande studie af slavehandlen, slaveriet, emancipation og deres indflydelse på Europas historieudlægninger og identitetsformer. Frankrig, Danmark (især undertegnede fra Rigsarkivet), England, Portugal, Spanien, Senegal, Haiti og Canada deltager i projektet. Det er et multidisciplinært studie og strækker sig over de næste fire år. Det består af førende fagfolk og inkluderer mange historikere, nogle antropologer, sociologer, geografer, jurister og pædagoger. De sidstnævnte skal bl.a. sikre at forskningsresultaterne kommer de unge i gymnasierne til gode. Her kan faktisk visse danske erfaringer, især Peder Wibens og min, vedrørende en hjemmeside med relevant undervisningsmateriale gøre sig gældende. Men derudover er der også mange yderligere formidlingstiltag, forankret ved Nationalmuseet og en mulig kolonihistorisk udstilling, samt i mit og STVs arbejde på en dokumentarfilm om slavehandlen og slaveriet. STV var en af Galathea-ekspeditionens mediepartnere.

EU bestræber sig på enhed (*unity*) samtidig med at man anerkender diversiteten, som udspringer fra de mange enkelte medlemslande. Den europæiske konstruktion indskriver sig i en situation med globale udvekslinger. For at forstå de lokale (medlemslandes) former bliver vi nødt til at forstå hvordan globale og lokale strømninger interagerer. De globale strømninger synes at modarbejde en opfattelse af selvstændige og suveræne lokaliteter eller nationer. Den situation, som de globale kræfter skaber, er dog langt mere kompleks end den forenklede 'globale landsby tale'.

EU-projektets formål er at tage 'cirkulationen af mennesker og ideer' op til fornyet eftertanke, inklusive Europas borgere og deres mangeartede oprindelser, deres historiske traditioner og arven fra tidligere og nutidige konflikter. Man er derfor nødt til at betænke alle niveauer, de nationale, europæiske såvel som de globale, in sin analyse og derefter bestemme hvilke niveauer er de mest afgørende for at kunne definere den europæiske og den nationale dagsorden. I ens søgen efter en dagsorden fremstår den transatlantiske slavehandel og slaveriet mellem det 15.-19. århundrede som særlig vigtige. Disse to historiske fænomener er nemlig begge afgørende faktorer for at definere den europæiske og nationale dagsorden ud fra et globalt perspektiv og set i forhold til deres historiske, økonomiske, kulturelle og ideologiske variabler.

På det sidste har man sat spørgsmålstegn ved de europæiske landes forståelse af det koloniale slaveri. Disse debatter er blevet ført i mange europæiske lande hvis vækst på et bestemt tidspunkt skyldtes slavehandlen, slaveriet og kolonialismen. I 1998 højtideligholdt man 150 året for slaveriets afskaffelse i Frankrig, og i år har man i Storbritannien mindedes, at det er 200 år siden at

slavehandlen blev afskaffet. I de enkelte medlemslande er mennesker stået frem og er åbenlyst begyndt at identificere sig som 'sorte' eller 'europæere med afrikanske rødder' og gør således opmærksom på, at de europæiske samfund er 'multikulturelle'. Debatten har gradvist vokset sig stor og er nu blevet et generelt spørgsmål om 'konstruktionen af det anderledes', dvs. om 'kulturel mangfoldighed', 'indfødsret', 'identitet' og 'arven efter slavehandlen og slaveriet' eller 'The Black Issue'. I denne verdensomspændende debat, som forbinder det historiske og samtiden finder vi også begrundelsen for at bekæmpe nutidige former for slaveri såsom børnearbejde, salg af børn, børnesoldater, osv. Den europæiske debat har naturligvis taget forskellige former. I visse lande, såsom Portugal, søger man at ignorere, at portugiserne har haft en stor andel i slavehandlen og franskmændene er heller ikke glade for at tale om denne mørke side af deres historie. Det er danskerne heller ikke. Det er der ikke nogen, der er. Når det kommer til stykket, er der til dato ikke blevet gjort et forsøg på at beskrive et generelt perspektiv med rødder i en global europæisk historisk analyse af den europæiske tavshed omkring dens handel med mennesker. Paradoksalt nok og historisk set, har slavehandlen og slaveriet bidraget til udarbejde og styrke definitionen af Europa fra et økonomisk, politisk, kulturelt og intellektuel synspunkt (gennem diskussionen af menneskelig dominans og begrebet om 'Frihed')

EURESCL projektet gør slavehandlen og slaveriet til en del af historien bag konstruktionen af den *europæiske enhed* – som man diskuterer og forholder sig til på forskellig vis i relation til ens nationale og lokale ståsted. Forskelle m.h.t. datoerne for afskaffelsen af slavehandlen – 1792 i Danmarks tilfælde, 1807 i Storbritannien og USA og 1815 for de øvrige europæiske landes vedkommende – har dog ikke ført til en ende på disse fænomener som karakteriseres ved social uretfærdighed og brud på grundlæggende menneskerettigheder. Derom kan man læse i Europa Kommissionens handlingsprogram *Daphne* fra 2001. Og til trods for denne fordømmelse og EU landenes underskifter på FN Konventionen fra december 1949 om at afskaffe handlen med mennesker, fortsætter de massive brud på mennesker rettigheder. EURESCL projektets intention er derfor at skrive Europas historie fra slavehandlens og slaveriets perspektiv med det mål både at pege på resultaterne af handlen og slaveriet og deres nutidige forgreninger og vores opfattelse af 'andre' end os selv.

Studier af høj kvalitet er foretaget af forskere der har undersøgt spørgsmålet om slavehandlen i et komparativt perspektiv og, som en konsekvens deraf, også fra et europæisk synspunkt. Man kan blandt andet nævne David Richardsons *The Transatlantic Slave Trade 1527-1867: A Database on CD-Rom* (redigeret med David Eltis, S.D.Behrendt, and H.S.Klein) (1999, New York: Cambridge University Press), og *The Atlantic Slave Trade: A New Census* (også med S.D.Behrendt and David Eltis) (forthcoming in 2008, Cambridge University Press), og Olivier Pétré-Grenouilleau, *Les traites négrières: Essai d'histoire globale* (Paris, Gallimard, 2004). Det originale ved EURESCL Projektet, som bl. a. også har David Richardson med ombord, er at diskutere slavehandlen, slaveriet og deres afskaffelse ud fra et *globalt perspektiv*, dvs. en insisteren på en bred definition af Europa som både inkluderer det europæiske kontinent og de koloniale og tidligere koloniale områder.

Det globale perspektiv bliver yderligere attraktivt idet det udgår fra et langsigtet perspektiv (som inkluderer det 17.-21. århundrede) og knytter Europas national historier sammen samt forbinder de europæiske lande med deres kolonier eller deres ikke-europæiske indflydelsesområder. Samtidig måler projektet vægten og indflydelsen af slavehandlen og slaveriet i Europa på det politiske, økonomiske, sociale, kulturelle, intellektuelle og hukommelses niveau. Implikationen er således at undersøge hvordan fællesskaber og forskelle er blevet genereret. Mennesker med afrikanske rødder er med til at sætte fokus på den omstændighed at disse og Europas borgere generelt har lokale, nationale og globale bånd og kan således siges at have MULTIPLE IDENTITIES. EURESCL projektet beskriver bl.a. hvordan disse identiteter og forskelle er blevet genereret. Projektet ser derfor både på *forskelle* på det nationale niveau ('forskellige nationale

traditioner') samtidig med at det fremhæver den *konstante cirkulation og bevægelse af mennesker og ideer*, som producerer en global indflydelse og mange fælles dagsordner. Billedet nuanceres yderligere af mangfoldigheden af folks oprindelser og deres mangeartede historiske traditioner. EURESCL analyserer det ganske 'europæiske felt' omfattende nationale såvel som fælles-europæiske og globale emner som formes af og påvirker de mange historiske, politiske, økonomiske, sociale og kulturelle variabler som definerer dette felt. I den europæiske sammenhæng er det afgørende altid at have de forskellige relationer mellem Europa, Afrika, Caribien og det amerikanske kontinent – som tilsammen udgør et 'verdens system' (*world system*) – for øje. Dette gør det muligt for os at bekræfte, at det Moderne Europa er vokset ud af og blevet til, til dels, som et resultat af slavehandlen og det transatlantiske slaveri.

Når vi betragter den europæiske konstruktion bliver det ganske tydeligt, at de enkelte nationer har udviklet deres historie, uden at referere ret meget til denne handel og slaveriet. I visse tilfælde bliver denne side af historien slet ikke nævnt i nationens historie. Dette er som sagt det portugisiske tilfælde. Spørgsmålet stiller sig straks: hvorfor er slavehandlen og slaveriet ikke blevet integreret som en del af den officielle nationale-europæiske historieskrivning? Og hvorfor bliver dette aspekt af den europæiske konstruktion ikke undervist i i skolerne? Er det ikke fordi europæiske aktiviteter på et vist tidspunkt er meget ubehagelige at mindes og en kilde til stor forlegenhed, idet de ikke svarer til vores 'civiliserede' selvbillede. Tilstedeværelsen af mennesker med afrikanske rødder i vores europæiske midte, som får os til at tænke på mennesker som havende MULTIPLE IDENTITIES (europæiske, europæiske-nationale, afrikanske, afro-caribiske, afro-amerikanske), passer heller ikke til vores selvopfattelse. Ved at fokusere på denne gruppe er det bl.a. projektets mening at give dem en vigtig plads i konstruktionen af den europæiske enhed og identitet. Ved at betragte slavehandlens og slaveriets historie, kan vi med denne gruppe undersøge det mangfoldige europæiske landskab.